

Η ΤΖΟΚΟΝΤΑ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ: ΕΝΑ ΧΑΜΟΓΕΛΟ¹

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Γ.

Μουσικό Σχολείο Σερρών, Δ/νση Β΄/θμιας Εκπ/σης Σερρών
e-mail: apostol@sch.gr ή g.apostolidis@mail.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με βασικούς στόχους: α) να αναζητήσουμε τις διαδρομές που ακολουθούν τα εξωτερικά ερεθίσματα μέσα μας, β) να οξύνουμε τη δημιουργική ακρόαση, γ) να μελετήσουμε την αξία των ήχων και της μουσικής στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον (Ακουστική Οικολογία²), δ) να προκαλέσουμε τη καλλιτεχνική έκφρασή μας, και ε) να παρέμβουμε εναλλακτικά στον μικρόκοσμό μας, οργανώσαμε ένα βιωματικό εργαστήριο που στηρίχθηκε στη συμμετοχικότητα, την ενεργητική μάθηση, στο παιχνίδι και κυρίως στη δυναμική της ομάδας. Σ' όλη τη διαδρομή μας είχαμε ως βάση και όχημα *Το χαμόγελο της Τζοκόντας* του Μάνου Χατζιδάκι και ως εξωτερικό σύμβολο το πορτραίτο της Mona Lisa του Leonardo da Vinci, διότι αυτό που αναζητούσαμε - και σ' ένα μεγάλο βαθμό- αποκαλύψαμε ήταν οι υπόγειες διαδρομές κάτω από το προσώπείο· ήταν εκείνες οι λανθάνουσες αρμονικές που μόλις εξωτερικεύονταν συνθέταν ένα λαμπρό χαμόγελο.

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Γ.

e-mail: apostol@sch.gr ή g.apostolidis@mail.gr

ABSTRACT

Having as our main aims: a) to search for the routes that external stimuli follow inside us b) to encourage active listening c) to study the value of sounds as well as music in the natural and human environment (acoustic ecology) d) to facilitate artistic expression and e) to interact with our microcosm in an alternative way, we have created a workshop, based on collectiveness, active learning, playing and especially group potential. Throughout our journey the portrait of Mona Lisa by Leonardo da Vinci has been our basis as well as our vehicle, because what we were looking for -and to a great extent have discovered- was the underlying pathways under the disguise: it was those hidden overtones that, when expressed, composed a bright smile.

Λέξεις κλειδιά: ακουστική οικολογία, βιωματικό εργαστήριο, δυναμική ομάδας, δημιουργική ακρόαση, παιχνίδι, καλλιτεχνική έκφραση, μουσική, project, Τζοκόντα, χαμόγελο

¹ Πρόγραμμα Π.Ε. του Μουσικού Σχολείου Σερρών. Συμμετείχαν 30 μαθητές από Α΄ Γυμνασίου μέχρι Β΄ Λυκείου. Υπεύθυνοι Καθηγητές: Γιώργος Αποστολίδης, Ελένη Ιωαννίδου, Μαρία Παπαδημητρίου, Νίκη Χατζηπανταζή. Το πρόγραμμα εντάχθηκε στο Δίκτυο «Ήχος και Φύση» του ΚΠΕ Πορροίων Σερρών και χρηματοδοτήθηκε από το Πανεπιστήμιο του Αιγαίου.

² Η Ακουστική Οικολογία είναι ένας νέος διεπιστημονικός τομέας έρευνας και εφαρμογών με στόχο τη βαθύτερη εκτίμηση του ήχου και του ρόλου του στη ζωή μας. Η Α.Ο. εξετάζει τον τρόπο επίδρασης του ηχητικού περιβάλλοντος στα έμβια όντα. Πρωτοεμφανίστηκε τη δεκαετία του 1970 ως επίσημος τομέας στο Πανεπιστήμιο Simon Fraser της British Columbia με ηγετικό στέλεχος τον συνθέτη R.M. Schafer.

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

Η επιλογή του θέματός μας ήταν συνάρτηση τριών βασικών παραγόντων:

- A) Από την πρώτη κιόλας, διερευνητική συνάντηση που είχαμε με μια ομάδα μαθητών για το πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της τρέχουσας χρονιάς, τέθηκε μεταξύ των άλλων και η πρόταση ενασχόλησής μας με τον άνθρωπο και το ανθρωπογενές περιβάλλον, ως υποσύνολο του φυσικού περιβάλλοντος. Ήταν εύλογα τα ερωτήματα: «Πώς να νοιαστούμε για το εξωτερικό φυσικό περιβάλλον, όταν παραβλέπουμε τον εαυτό μας, αυτόν τον μεγάλο άγνωστο;», «Πώς θα μπορέσουμε να δράσουμε συλλογικά και αποτελεσματικά, αν δεν επενδύσουμε στην καλή επικοινωνία με τους άλλους και στον διάλογο;», «Πώς θα επικοινωνήσουμε ειλικρινά με τους άλλους αν δεν ανακαλύψουμε και εξωτερικεύσουμε πρώτα τον εαυτό μας;».
- B) Η διάθεση να αξιοποιήσουμε και να προεκτείνουμε τις δυνατότητες που μας παρείχε το ίδιο το σχολείο, με το ανθρώπινο δυναμικό του: το γεγονός δηλαδή ότι βρισκόμασταν σ' ένα Μουσικό Σχολείο και ότι όλοι σχετίζονταν με τη μουσική. Θέλαμε, λοιπόν, η μουσική να υπάρχει μέσα στο πρόγραμμά μας, όχι συμπληρωματικά, αλλά ως κύριο συστατικό. Η πρόταση αυτή έγινε ομόφωνα δεκτή, και σ' αυτό συνετέλεσε άλλος ένας λόγος.
- Γ) Η εμπειρία της προηγούμενης σχολικής χρονιάς (2003/2004) με το βιοματικό εργαστήριο - Project «Μάνος Χατζιδάκις» συνιστούσε μια σημαντική προίκα και στέρεη βάση, για να κάνουμε ένα βήμα παραπέρα. Στο εντελώς πειραματικό «Project Μάνος Χατζιδάκις» της προηγούμενης χρονιάς είχαμε πρωτοδοκιμάσει τη δημιουργική ακρόαση της μουσικής του Μάνου Χατζιδάκι και την παραγωγή προσωπικών έργων (μουσικές ερμηνείες, λογοτεχνικά κείμενα, εικαστικά, δραματοποίηση, χορός, video clip), και στο τέλος δώσαμε μια όμορφη μουσική παράσταση. Από το project εκείνο είχαμε επομένως μια πολύτιμη εμπειρία και, το σημαντικότερο, δεδομένη την εμπιστοσύνη των παιδιών για τον τρόπο δουλειάς και την ειλικρίνεια στις σχέσεις μας.

Έτσι, τα πράγματα πήραν τον δρόμο τους, και έπρεπε να συγκλίνουμε στην τελική οριοθέτηση του θέματος, οπότε συνυπολογίσαμε και τα εξής:

- α) Θέλαμε μέσα από το πρόγραμμα να συντελέσουμε σε μια αλλαγή συμπεριφοράς προς ποιοτικότερες επιλογές ή έστω να ευαισθητοποιηθούμε περισσότερο στην κατεύθυνση αυτή.
- β) Θέλαμε να δοκιμάσουμε συστηματικότερα την αναλυτική και συνθετική μας οπτική, μέσα από βιοματικά εργαστήρια.
- γ) Θέλαμε να διασυνδέσουμε τη μουσική με άλλες δραστηριότητες-τομείς αλλά και άλλες επιστήμες ή τέχνες (οικολογία, ψυχολογία, κοινωνιολογία, φυσική, μουσικολογία, λογοτεχνία, ιστορία της τέχνης, καλλιτεχνική έκφραση κλπ.)
- δ) Θέλαμε η ενασχόλησή μας να έχει περισσότερο βιοματικό χαρακτήρα και λιγότερο βιβλιογραφικό, οπότε να έχουμε το κίνητρο της πρωτογενούς και πρωτότυπης έρευνας και μελέτης.

Οπότε, καταλήξαμε να μελετήσουμε την αμφίδρομη σχέση της μουσικής με τον περιβάλλοντα φυσικό και ανθρωπογενή χώρο και ειδικότερα θέσαμε τους παρακάτω εκπαιδευτικούς στόχους:

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Με όχημα και αφορμή το μουσικό έργο *Το χαμόγελο της Τζοκόντας* του Μάνου Χατζιδάκι, που διαπιστωμένα κινητοποιούσε συναισθηματικά τους μαθητές και αποδεχτήκαμε ως βασική αναφορά μας στοχεύσαμε στην προσέγγιση των παρακάτω συνισταμένων:

- ☐ Οι ήχοι της φύσης και του ανθρώπινου πολιτισμού.
- ☐ Από τους ήχους στη μουσική. Η μουσικότητα των ήχων.
- ☐ Η επίδραση των φυσικών ήχων και της μουσικής στον άνθρωπο.
- ☐ Οι ακουστικές μας επιλογές (φυσικοί και τεχνητοί ήχοι, μουσική) ανάλογα με το περιβάλλον.
- ☐ Η επίδραση της μουσικής στο περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές)
- ☐ Ηχορύπανση
- ☐ Πώς η μουσική συμπλέκεται με τις άλλες τέχνες.

Ø Βιωματική ακρόαση και δημιουργική έκφραση με αφετηρία τη μουσική.

Πιο συγκεκριμένα οι στόχοι μας ήταν γνωστικοί, συναισθηματικοί και ψυχοκινητικοί:

• **Γνωστικοί**

- Ø Εξοικείωση των μαθητών με την επιστημονική μεθοδολογία και έρευνα (προσεκτική ακρόαση, παρατήρηση, καταγραφή, ερωτηματολόγια, εστίαση ενδιαφέροντος κλπ).
- Ø Μελέτη-έρευνα πρωτογενώς στους χώρους ενδιαφέροντος (φυσικό, αστικό περιβάλλον) και δευτερευόντως με βιβλιογραφία, Τύπο, internet.
- Ø Κατανόηση της αλληλεπίδρασης του φυσικού περιβάλλοντος με τον ανθρώπινο πολιτισμό.
- Ø Κριτική προσέγγιση του ζητήματος της ηχητικής και η αξιολόγηση των προεκτάσεων του για τον άνθρωπο.
- Ø Ευαισθητοποίηση στην ηχητική του αστικού περιβάλλοντος (ευχάριστοι και ενοχλητικοί ήχοι) και συνειδητοποίηση της ανάγκης για κοινωνική παρέμβαση.
- Ø Η μουσικότητα της φύσης ως πηγή έμπνευσης και δημιουργίας.

• **Συναισθηματικοί**

- Ø Συνειδητοποίηση της συναισθηματικής -κυρίως- αξίας των φυσικών ήχων και η ανθρώπινη ανάγκη για τη χρήση τους.
- Ø Βιωματική ανάμειξη στο ζήτημα της ηχητικής του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος με τη δημιουργική παρέμβαση των μαθητών.
- Ø Δημιουργία στενής-προσωπικής σχέσης με τη φύση μέσω των αισθήσεων και κινητοποίηση δεσμών επικοινωνίας-ευαισθησίας με τους τόπους έρευνας.
- Ø Ατομική και ομαδική έκφραση ως προς τα ερευνούμενα ζητήματα μέσω των τεχνών (μουσική, ζωγραφική, collage, φωτογραφία, video, χορός, θέατρο, λογοτεχνία κλπ.)
- Ø Δημιουργική-καλλιτεχνική προσωπική έκφραση των συμμετεχόντων και παρέμβαση μέσα σ' αυτή την αλληλεπίδραση χώρου-τέχνης.

• **Ψυχοκινητικοί**

- Ø Ομαδική συνεργασία και μελέτη. Ανάληψη πεδίων ευθύνης.
- Ø Συμμετοχικότητα και αμοιβαία εμπιστοσύνη στο πλαίσιο της ομάδας, πολύ περισσότερο μάλιστα αφού υπήρχε μεγάλη ποικιλία στη σύνθεση της ομάδας (ως προς το φύλο, την ηλικία, την κοινωνική προέλευση, τις ιδιαίτερες δεξιότητες κλπ).
- Ø Δημιουργική παρεμβατική δράση και ανάληψη πρωτοβουλιών-προτάσεων.
- Ø Απόκτηση δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων (επιστημονικών, κοινωνικών κλπ.)
- Ø Καλλιέργεια της ανάγκης για ένα διαρκή ουσιαστικό διάλογο.
- Ø Επαναπροσδιορισμός και πιθανή αλλαγή συμπεριφοράς-στάσης ζωής ως προς το περιβάλλον και βίωση μιας διαρκούς σχέσης μ' αυτό. Επιπλέον μάλιστα, αλλαγή συμπεριφοράς έναντι του περιβάλλοντος μέσω της μουσικής αλλά και έναντι της μουσικής μέσω του χώρου.

Γενικά, με το πρόγραμμά μας προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε ολιστικά α) το ζήτημα των ακουστικών ερεθισμάτων που δέχεται ο σύγχρονος άνθρωπος από το φυσικό και δομημένο-τεχνητό περιβάλλον και πώς αυτό μετασηματίζεται με τη γόνιμη καλλιτεχνική δημιουργία σε μουσική, και β) πώς η μουσική μπορεί να επενεργήσει στο φυσικό και δομημένο-τεχνητό περιβάλλον και να προκαλέσει μια νέα συναισθηματική-βιωματική συνθήκη. Σ' όλα αυτά η μουσική τέχνη παίζει ένα καταλυτικό ρόλο, αφού συνιστά την ανθρώπινη συνειδητή-έντεχνη μεταγραφή των εξωτερικών ερεθισμάτων στον ψυχισμό του και την εξωτερίκευση αυτής της γόνιμης ζύμωσης μέσω του ταλέντου του. Τέλος, μέσα από το πρόγραμμα προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνισταμένες του ζητήματος.

Το πρόγραμμά μας έχει χαρακτήρα βιωματικό, αφού ξεκινά (και οφείλει να ξεκινά) κάθε φορά από το πιο στενό περιβάλλον (το σώμα μας το ίδιο, το δωμάτιό μας) και διευρύνεται βαθμιαία στη μελέτη μεγαλύτερων και ποικίλων άλλων χώρων (το σχολείο, η γειτονιά, ένα τμήμα της τοπικής κοιλιάδας-πάρκου, ένα σημείο της πόλης, ένα γεωγραφικό διαμέρισμα κλπ.). Έτσι, αισιοδοξούσαμε και θέσαμε ως επιπλέον στόχο την κοινοποίηση αυτής της εμπειρίας και των πορισμάτων μας σ' ένα ευρύτερο κοινό, εντός του νομού Σερρών, αλλά και σε εθνικό ή ακόμα ευρύτερο επίπεδο. Αυτό μας ενδιέφερε, αφενός

διότι το πρόγραμμα είναι καθαρά πειραματικό και θέλει να αποκομίσει και να σταθμίσει τα πρώτα του πορίσματα, αφετέρου διότι μας ενδιέφερε η διάχυση της εμπειρίας μας και η συνεργασία με άλλες αντίστοιχες ομάδες ή φορείς μελέτης (λ.χ. Σχολή Μουσικολογίας του Α.Π.Θ., άλλα σχολεία). Γι' αυτό και θέσαμε ως στόχο τη συμμετοχή μας με ανακοινώσεις σε ημερίδες/συνέδρια ή δημοσιεύσεις-παρουσιάσεις στα Μ.Μ.Ε. και το Διαδίκτυο.

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Στοχεύοντας στην συμμετοχική, βιωματική, ενεργή μάθηση μέσω της καθοδηγούμενης ή προσωπικής και ομαδικής ανακάλυψης οι επιλεγμένες, κατά δραστηριότητα, μέθοδοι για την υλοποίηση του προγράμματος ήταν:

- Η **μέθοδος project** (ατομική και ομαδική βιωματική-συναισθηματική εμπλοκή των μαθητών, καθοριστικός ο ρόλος τους σ' όλες τις φάσεις του προγράμματος, παραγωγή προσωπικής-ομαδικής δημιουργικής εργασίας). Στο πρόγραμμα συμμετείχαμε και οι τέσσερις εκπαιδευτικοί ισοδύναμα ως προς τις συμβατικές υποχρεώσεις και δικαιώματα των μαθητών. Ο ρόλος μας ήταν περισσότερο συντονιστικός και σε κάποιες περιπτώσεις μόνο κατευθυντήριος.
- Η **μελέτη πεδίου** (άσκηση της παρατήρησης και των τεχνικών έρευνας, χρήση φύλλων εργασίας, ερωτηματολογίων κλπ.)
- Η **επίλυση προβλήματος** (εντοπισμός ζητήματος, ανάλυση – αναζήτηση – αξιολόγηση λύσεων, δράσεις, αξιολόγηση και επανατροφοδότηση).
- Το **παιχνίδι** ως ιδιαίτερα σημαντικό και αποτελεσματικό μέσο σε κάθε μας συνάντηση και προκειμένου να εξυπηρετήσει πολλαπλές ανάγκες, όπως ενδυνάμωση της ομάδας, ανάπτυξη εμπιστοσύνης, κινητοποίηση, χαλάρωση κλπ.³
- Επίσης στοιχεία από άλλες μεθόδους, όπως τα Περιβαλλοντικά Μονοπάτια (σε δραστηριότητες στη φύση), η δραματοποίηση (όχι μόνο στο σεμινάριο-εργαστήρι θεατρικής έκφρασης αλλά και μέσα από τα παιχνίδια ρόλων), ο καταγισμός ιδεών (σε κάθε φάση του προγράμματος).

4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που μεθοδεύσαμε και πραγματοποιήσαμε (εκτός λίγων εξαιρέσεων) κατά τη διάρκεια του προγράμματός μας ήταν:

- Διαμορφώσαμε ειδική αίθουσα για το πρόγραμμά μας, μεταμορφώνοντας ένα υπόγειο αποθηκευτικό χώρο σε τόπο συνάντησης και δημιουργίας, που ευελπιστούμε να λειτουργήσει και μελλοντικά ως σημείο αναφοράς.
- Αναπτύξαμε πολύ καλή δυναμική ομάδας μέσα από παιχνίδια γνωριμίας, ενδυνάμωσης κλπ., και μάθαμε να λύνουμε πολύ σύντομα τυχόν προβλήματα.
- Προσδιορίσαμε με σαφήνεια το πρόγραμμα, στόχους, μεθόδους, κανόνες λειτουργίας μας..
- Στο εργαστήριο Χημείας και στην αίθουσα Η/Υ ξαναθυμηθήκαμε και ενημερωθήκαμε για τον ήχο (χαρακτηριστικά, είδη) και τη λειτουργία της ακοής.
- Μιλήσαμε για τη σημασία του ήχου στη φύση (και τον άνθρωπο), για το ζήτημα της ηχητικής στο σύγχρονο αστικό περιβάλλον, την ηχορύπανση κλπ.
- Αναζητήσαμε και ηχογραφήσαμε ήχους στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

³ Στο πλαίσιο του παρόντος προγράμματος συμμετείχαμε στο 2ο Πανελλήνιο Συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρείας και του Πανεπιστημίου Πειραιά με θέμα "Εμπνευση, Στοχασμός και Φαντασία στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση" (Πειραιάς 1-3/4/2005) με ένα σχετικό βιωματικό εργαστήρι (Μουσικά «παιχνίδια»: ένας φανταστικός διάλογος περιβαλλοντικής κουλτούρας)

- Ερευνήσαμε στη βιβλιογραφία και το internet θέματα ιατρικά, κοινωνικά κλπ. για θέματα σχετικά με την ακοή και τη μουσική στην Ελλάδα.
- Μιλήσαμε για τη μουσικότητα της φύσης ως πηγή έμπνευσης και δημιουργίας.
- Ακούσαμε *Το χαμόγελο της Τζοκόντας* του Μάνου Χατζιδάκι και συζητήσαμε για τη δημιουργική ακρόαση, αξιοποιώντας την εμπειρία του περυσινού μας βιωματικού εργαστηρίου «Project Μάνος Χατζιδάκις».
- Ασκήσαμε με παιχνίδια και ποικίλες ασκήσεις τη φαντασία και τη ψυχοδυναμική της ομάδας βάσει της αλληλεπίδρασης που έχει η εκάστοτε μουσική με κάποιο χώρο.
- Στον χώρο μας παρακολούθησαμε σύντομα σεμινάρια (μουσικής, ζωγραφικής collage, φωτογραφίας, video, χορού, θεάτρου, λογοτεχνίας κλπ.) από τα μέλη της παιδαγωγικής ομάδας ή εξωτερικούς συνεργάτες, και εφαρμόσαμε εργαστήρια ατομικής και ομαδικής έκφρασης ως προς τα ερευνούμενα ζητήματα μέσω των τεχνών.
- Συζητήσαμε για τη σημασία της δημιουργικής ακρόασης της μουσικής, για κριτήρια ποιότητας στην τέχνη, για την ανάγκη ακρόασης των φυσικών ήχων (κόντρα στα decibel των μηχανικών και μαζικών bit) και φυσικά για την αξία της σιωπής.
- Συζητήσαμε για τις αλλαγές που πρέπει να προωθηθούν ως προς την ηχορύπανση και τη μουσική των δημόσιων χώρων και τη συλλογική μας ευθύνη.
- Τέλος, συζητήσαμε τη δημιουργική παρεμβατική δράση και πρωτοβουλίες που θα μπορούσαμε να αναλάβουμε (ενημέρωση κοινού για την ακουστική οικολογία, προτάσεις στους τοπικούς φορείς για την ηχορύπανση κλπ).

5. ΔΡΑΣΕΙΣ – ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

- Στο βουνό Λαϊλιάς Σερρών, σε συνεργασία με το δασαρχείο Σερρών, οργανώσαμε: α) συμβολική δενδροφύτευση ισάριθμων με εμάς δενδρυλλίων, β) παιχνίδια επικοινωνίας και «αδελφοποίησης» με τα δένδρα, γ) φύλλο εργασίας για τη βιωματική μας εμπειρία. Δυστυχώς αυτή η δράση ματαιώθηκε.
- Στην λίμνη Κερκίνη και στη θάλασσα του Σταυρού Θεσσαλονίκης οργανώσαμε α) παρατήρηση και ηχογράφιση των ηχητικών συστημάτων, β) σύγκριση των συγκεκριμένων ηχοτοπίων, γ) μελέτη της αλληλεπίδρασης της μουσικής με τον χώρο, δ) φύλλο εργασίας για τις μουσικές επιλογές μας, ε) παιχνίδια ακρόασης, ε) καθαρισμός ακτής από απορρίματα. Τελικά, περιορίσαμε τις δραστηριότητές μας αυτές μόνο στην ακτή και το λιμάνι του Σταυρού Θεσσαλονίκης
- Στην πόλη των Σερρών (στην κοιλάδα Αγίων Αναργύρων και την πλατεία Ελευθερίας) παρατηρήσαμε διάφορα ηχητικά συστήματα σε διαφορετικές ώρες της ημέρας και πειραματιστήκαμε στην αλληλεπίδραση της μουσικής με τον χώρο. Παράλληλα οργανώσαμε μετρήσεις ηχορύπανσης και συζητήσαμε για το πρόβλημα και τις παραμέτρους του (οικονομικές, κοινωνικές, αισθητικές κλπ).
- Διοργανώσαμε ένα happening στην κεντρική πλατεία της πόλης, όπου μετά από ενημέρωση για το περιεχόμενο του προγράμματός μας, ζητήσαμε από τους διερχόμενους να φορέσουν για λίγο τη μάσκα της Τζοκόντας (ένδειξη ενοποίησης μαζί μας) και να μας χαρίσουν ένα χαμόγελο.
- Προβήκαμε σε προτάσεις στους τοπικούς φορείς και κοινοποιήσαμε τις θέσεις μας μέσα από δύο εκθέσεις (α) περιβαλλοντικών εργασιών του νομού Σερρών υπό την αιγίδα της Υπευθύνου Π.Ε. και β) παρουσίαση του προγράμματός μας και άνοιγμα της αίθουσάς μας στο Σχολείο για το κοινό) και μια ραδιοφωνική εκπομπή στην ΕΡΑ Σερρών.

6. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Διερεύνηση: Στην αρχική μας συνάντηση προσπαθήσαμε μέσα από καταιγισμό ιδεών να διαμορφώσουμε τη φυσιογνωμία του προγράμματός μας. Επιπλέον ζητήσαμε να σημειώσουν τα ενδιαφέροντα, τις προτάσεις, τις δεξιότητες-ταλέντα τους, ώστε να τα συμπεριλάβουμε, κατά το δυνατόν στο πρόγραμμά μας. Είχαμε προαποφασίσει να υπάρχει

ήπια κατεύθυνση της πορείας του project και να λειτουργήσουμε βάσει της δυναμικής της ομάδας. Γι' αυτό μέσα από παιχνίδια προσπαθήσαμε να διανοίξουμε διαύλους καλύτερης μεταξύ μας επικοινωνίας και δεσμών.

Διαμορφωτική Αξιολόγηση: Η εκτίμηση της πορείας του προγράμματος και σχεδιασμός ή επαναπροσδιορισμός της συνέχειας γινόταν δυνάμει σε κάθε μας συνάντηση, διότι είχαμε προβλέψει χρόνο για ανάλογη συζήτηση. Εξ άλλου οι ατομικές εργασίες των παιδιών και οι προτάσεις τους μας οδηγούσαν σε μια διαρκή ανατροφοδότηση. Μέσα από τα παιχνίδια ρόλων κ.ά. παρακολουθούσαμε το δέσιμο της ομάδας, το αυτοσυναίσθημα των παιδιών και τις ανάγκες ή προσδοκίες τους.

Τελική αξιολόγηση: Ο απολογισμός του προγράμματος έγινε τελικά μέσα από μια εκτεταμένη συζήτηση, όπου θυμηθήκαμε τη διαδρομή που διανύσαμε: ξαναείδαμε-διαβάσαμε-ακούσαμε κάποιες ατομικές και ομαδικές εργασίες και προβάλαμε video από τις δραστηριότητές μας. Σε γενικές γραμμές συμφωνήσαμε για την επίτευξη των στόχων μας και διαπιστώσαμε κάποιες ποιοτικές αλλαγές στη στάση και την προσέγγισή μας α) σε θέματα ακουστικής οικολογίας, β) πολύ περισσότερο στο θέμα της ενεργητικής ακρόασης και δημιουργικής έκφρασης και γ) στην καλή επικοινωνία και αμοιβαία έκφραση της ομάδας. Εκεί που υστερήσαμε, κατά γενική ομολογία, ήταν η περιορισμένη διάχυση του προγράμματος μας και ο ελάχιστος χρόνος ενασχόλησης με την κοινωνική προέκταση των πορισμάτων μας.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Το πρόγραμμά μας ξεκίνησε από μια ανάγκη, την ανάγκη όλων μας, να βρούμε δρόμους βίωσης της εκάστοτε μουσικής, προσωπικούς ή μέσα από μια παρέα. Για να γίνει αυτό, έπρεπε να αφιερώσουμε χρόνο και να επενδύσουμε πολύ στην ανάπτυξη και σύσφιξη των σχέσεών μας και σε τεχνικές εμπάθνησης στον ίδιο μας τον εαυτό. Από τη στιγμή που το συνειδητοποιήσαμε και το καλλιεργήσαμε ήταν ευκολότερο πλέον ο καθένας να εκφράζεται ελεύθερα και οι αποφάσεις μας να είναι συνισταμένη πολλών και διαφορετικών προσδοκιών. Η μελέτη του περιβάλλοντος, μέσα από την οπτική της ακουστικής οικολογίας, ήταν απλώς ένα μονοπάτι κοινής ευαισθητοποίησης και σοβαρής ενασχόλησης. Θα μπορούσαμε να ασχοληθούμε με οποιοδήποτε άλλο κοινωνικό ζήτημα, εξ ίσου σοβαρά, ακριβώς διότι πετύχαμε αυτό που συνήθως λείπει, την ενασχόλησή μας δηλαδή με τη δυναμική της ομάδας. Ο προβληματισμός μας για τα περιβαλλοντικά ζητήματα (η ηχορύπανση ως απόρροια οικονομικών ή κοινωνικών παραμέτρων, η ψυχολογική ανάγκη των φυσικών ήχων και της σιωπής κλπ.) και όλες οι απόψεις που διατυπώθηκαν θα λέγαμε ότι ήταν μάλλον αναμενόμενες. Λίγο έως πολύ, όσοι ασχολούνται μ' αυτά τα ζητήματα καταλήγουν στις ίδιες διαπιστώσεις, παρόμοιες δράσεις και προτάσεις. Είναι άγνωστο αν η παρούσα εμπειρία θα σηματοδοτήσει μακροπρόθεσμες αλλαγές στη στάση και συμπεριφορά μας, παρ' όλες τις ενθαρρυντικές ενδείξεις, διότι οι δομές της κοινωνικής μας ζωής δεν αφήνουν πολλά περιθώρια εναλλακτικών επιλογών. Εκείνο όμως που πετύχαμε και ευελπιστούμε να μείνει παρακαταθήκη σ' όλους μας από το πρόγραμμα είναι η διαδικασία αντίληψης του εαυτού μας μέσα από ένα οποιοδήποτε όχημα-ερέθισμα (μουσικό έργο, κοινωνικό γεγονός ή είδηση), είναι ο τρόπος να ανοίγουμε την πόρτα προς τον μέσα και έξω κόσμο και να μοιραζόμαστε τα βιώματά μας με τους άλλους. Παράλληλα πετύχαμε να ακούμε όποιον έχουμε απέναντί μας, να συμμετέχουμε στα όνειρά του και, γιατί όχι, από κοινού να φτιάχνουμε καινούρια πλάνα και να προσπαθούμε να τα ζήσουμε. Μέσα από τέτοιους διαύλους θεωρούμε ότι ανακαλύψαμε το πραγματικό πρόσωπο της Τζοκόντας, όχι βέβαια όπως τη φαντάστηκε ο da Vinci ή ο Μάνος Χατζιδάκις⁴, αλλά τη δική μας Τζοκόντα, την κοινή μας ουσία, που είναι ταυτοχρόνως η ουσία όλων, την ψυχούλα μας που

⁴ Ο Κώδικας *Da Vinci* του Dan Brown (εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2004) δεν μας είχε απασχολήσει, διότι δεν είχε κυκλοφορήσει ακόμη, ενώ η *Τζοκόντα* του Νίκου Κοκάντζη (εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 1975) χρησιμοποιήθηκε απλώς ως ένα ακόμη διακεείμενο.

ψάχνοντας να βρει διέξοδο έκφρασης, διαμαρτυρίας ή διεκδίκησης φοράει διαφορετικά κατά περίπτωση προσωπεία, πολλά προσωπεία και αγωνίζεται. Το αινιγματικό χαμόγελό της Τζοκόντας του da Vinci, αποσαφηνίστηκε μέσα από το χαμόγελό της δικής μας Τζοκόντας: νιώσαμε πως «χαμόγελο σημαίνει ΝΑΙ», σημαίνει κατάφαση στο δικαίωμα της ζωής, της δικής μας και των άλλων. Χαμόγελο σημαίνει κριτική αποτίμηση αλλά μαζί με συμπάθεια και ευγένεια. Και δεν πρόκειται για αποστασιοποίηση ή εγωπάθεια, αλλά αντιθέτως για στάση βαθιά ανθρώπινη, όπου με την αυτογνωσία του ανθρώπινου μέτρου ξαναμετράς τον κόσμο σου και παλεύεις να τον φέρεις σε κάποια ισορροπία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Copland A. (1980), *Μουσική και φαντασία*, μτφ. Μ. Γρηγορίου, Νεφέλη, Αθήνα
2. Faure G., Lascar S.(1988), *Το θεατρικό παιχνίδι*, μτφ. Α. Στρομπούλη, Gutenberg, Αθήνα
3. <http://www.auth.gr/virtualschool/2.1/Praxis/Kotsakosta.html>
4. Huizinga J. (1989), *Ο άνθρωπος και το παιχνίδι (Homo ludens)*, μτφ. Σ. Ροζάνης, Γ. Λυκιαρδόπουλος, Γνώση, Αθήνα
5. McClellan R. (1977), *Οι θεραπευτικές δυνάμεις της μουσικής*, μτφ. Ε. Πέππα, Fagotto, Αθήνα
6. Rodari G. (1985), *Γραμματική της φαντασίας*, μτφ. Μ. Βερτσώνη-Κοκόλη, Λ. Αγγουρίδου-Στρίντζη, Τεκμήριο, Αθήνα
7. Vygotsky L.S. (1997), *Νους στην κοινωνία*, μτφ. Α. Μπίμπου Α., Σ. Βοσνιάδου, Gutenberg, Αθήνα
8. Αντωνιάδης Α. (1994), *Το παιχνίδι*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη
9. Αρχοντάκη Ζ., Φιλίππου Δ. (2003), *205 βιωματικές ασκήσεις για εμπύχωση ομάδων*, Καστανιώτης, Αθήνα
10. Γεωργόπουλος Α., Τσαλίκη Ε. (2003), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Gutenberg, Αθήνα
11. Γιάνναρης Γ. (1994), *Θεατρική Αγωγή και παιχνίδι*, Γρηγόρης, Αθήνα
12. Γρίβα Α. (1987), *Ελάτε να παίζουμε*, Θυμάρι, Αθήνα
13. Ευδοκίμου-Παπαγεωργίου Ρ. (1999), *Δραματοθεραπεία – Μουσικοθεραπεία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
14. Κουρετζής Λ. (1991), *Το θεατρικό παιχνίδι*, Καστανιώτης, Αθήνα
15. Νικηφόρος Ρ. (1986), *Πώς ακούμε μουσική;*, Κέδρος, Αθήνα
16. Σακαλάκ Η.(2004), *Μουσικές βιταμίνες*, Fagotto, Αθήνα
17. Σε μηχανές αναζήτησης: acoustic ecology, environmental education & games, educational theories
18. Φιλίππης Μ. (), *Κοινωνικό θέατρο*
19. Φιλίππης Μ. (), *Μουσικοκινητική για ... παιδιά*, Λευκό Αερόστατο, Χανιά

